

EVAKUERINGEN FRÅN KARELEN, SALLA OCH PETSAMO

Ungefär **430 000 människor** måste permanent lämna de områden Finland avträdde till Sovjetunionen efter fortsättningskriget. Av dessa var omkring **407 000 från Karelen**. **Sallaområdet** omfattade ungefär **3 300 evakuerade** och **Petsamo ungefär 5 000 till 6 000**, varav cirka **500 skoltsamer**.

Bakgrund: Evakueringen skedde i två huvudvågor. Efter vinterkriget 1939 till 1940 avträdde Finland stora delar av Karelen samt delar av Salla till Sovjetunionen. Den karelska civilbefolkningen hade i praktiken redan evakuerats eller evakuerades snabbt efter fredsslutet. När Finland återtog Karelen under fortsättningskriget 1941 återvände omkring 70 procent av de karelska evakuerade. Sommaren och hösten 1944, när Finland åter tvingades lämna områdena, skedde den andra och definitiva evakueringen. Petsamo skilde sig något från Karelen och Salla. Petsamo hade förblivit finskt efter vinterkriget men avträdde efter fortsättningskriget. Därför blev den definitiva evakueringen främst en händelse från 1944. Den omfattade både finska nybyggare och den skoltsamiska ursprungsbefolkningen i området.

Finska statens roll: Den finska staten hjälpte till vid evakueringarna. Hjälpen var inte bara nödhjälp utan den blev ett stort statligt bosättningsprogram. Först kom tillfälligt inkvarterande i offentliga lokaler och privata hem. Därefter skapades särskilda lagar för ersättning, jordanskaffning, bostadsbyggande och ny bosättning. Redan **1940** antogs en **snabbosättningslag (Pika asutuslaki)**, för att ge jord åt jordbrukande evakuerade efter vinterkriget. Samtidigt antogs **ersättningslagstiftning för förlorad egendom**. Genom ersättningslagen skulle staten ersätta finska medborgare, kommuner, församlingar, bolag och andra sammanslutningar för egendom som gått förlorad i de avträdde eller arrenderade områdena. Efter den slutliga förlusten 1944 blev den viktigaste lagen **jordanskaffningslagen 1945, (Maanhankintalaki)**. Den gav jord åt evakuerade jordbrukare, men också åt frontveteraner, krigsänkor och krigsföräldralösa. Jorden togs från stat, kyrka, kommuner och större privata jordägare. Privata ägare fick ersättning, ofta i statsobligationer.

Jord, gårdar och bostäder: Jordbrukare kunde få ny jord, ofta i relation till tidigare innehav. Systemet byggde på att staten planerade bosättningen kommun för kommun. De fick ny jord genom bosättningslägenheter, småbruk eller tilläggsjord till befintliga småbruk. Marken kom

från statlig mark, kyrkans och kommunernas mark samt exproprierad privat mark. Enligt forskningen kunde privata jordägare tvingas avstå betydande delar av större innehav, medan mindre gårdar skyddades bättre. Resultatet blev en av Europas största efterkrigstida interna omflyttningar. Efter reformerna skapades omkring 30 000 nya gårdar, omkring 33 000 småbruk fick mer jord och omkring 67 000 familjer fick tomt för egna hem eller bostad med viss odlingsmark. Stadsbor, företagare och personer utan jordbruksbakgrund fick i större utsträckning ekonomisk ersättning, tomter, bostadsstöd eller hjälp att etablera sig i arbete. Ersättningarna täckte inte alltid de verkliga förlusterna, särskilt eftersom inflation urholkade värdet på obligationer och penningersättningar.

Var hamnade de evakuerade: Det finns relativt goda uppgifter om den regionala fördelningen av de karelska evakuerade, men betydligt sämre och mer fragmentariska uppgifter för Salla och Petsamo. Det beror på att Karelen omfattade över 400 000 människor och blev föremål för omfattande statlig statistik och forskning, medan Salla och Petsamo var mycket mindre grupper. På lokal nivå finns ofta detaljerade uppgifter för enskilda kommuner, men inte alltid i nationellt sammanställd form. För Karelen finns två nivåer av säker kunskap. Den första nivån gäller den övergripande regionala fördelningen. Den andra gäller principen att invånare från samma karelska kommun i stor utsträckning placerades tillsammans i samma mottagningsområden. Detta är väl belagt i både samtida statliga utredningar och senare forskning. Den regionala fördelningen av karelarna efter 1944 kan sammanfattas ungefär så här. Tavastland och Nyland tog emot mycket stora grupper, särskilt stadsbor och industriarbetare från Viborg och Karelska näset. Savolax och Norra Karelen tog emot stora grupper jordbrukare från Ladogakarelen och gränskarelska områden. Mellersta Finland fick omfattande jordbruksbosättningar. Österbotten och Svenskfinland tog emot mindre men fortfarande betydande grupper. Lappland tog emot relativt få karelare, eftersom jordbruksvillkoren och infrastrukturen där var svårare. En ofta använd uppskattning i forskningen är att ungefär en fjärdedel av karelarna placerades i östra Finland, ungefär en fjärdedel i västra Finland, medan resten fördelades mellan södra och centrala Finland. Exakta procentsiffror varierar mellan olika statistiska sammanställningar eftersom vissa räknar efter län och andra efter jordbruksdistrikt. Det som däremot är mycket väl dokumenterat är den kommunvisa "*parallellplaceringen*". Staten försökte medvetet hålla tidigare lokalsamhällen

samman. Därför placerades ofta hela karelska socknar i samma finska kommun eller region. Några av de bäst dokumenterade exemplen är följande.

Invånare från Sortavalaområdet placerades i stor utsträckning i Mellersta Finland, bland annat i Laukaa och Jyväskylätrakten. I Laukaa kyrkby bosattes omkring 250 evakuerade från Sortavalaområdet redan 1944. Invånare från Karelska näset placerades ofta i södra och västra Finland, särskilt i Tavastland, Nyland och Egentliga Finland. Många från Viborg placerades i Helsingforsregionen, Lahtis, Tavastehus och Tammerfors, eftersom stadsbefolkningen lättare kunde integreras i urbana miljöer. Ladogakareler placerades ofta i Norra Karelen, Norra Savolax och Mellersta Finland, där jordbruk och skogsbruk liknade hemtrakterna. Ortodoxa kareler koncentrerades i större utsträckning till östra Finland, där det redan fanns ortodoxa församlingar. För Svenskfinland finns relativt säkra siffror på läns- och landskapsnivå, även om de varierar något mellan olika årtal. Omkring 20 000 till 25 000 karelska evakuerade placerades i huvudsakligen svenskspråkiga områden. Det skapade politisk debatt om språkbalansen, särskilt i Österbotten och Nyland. I Österbotten placerades karelare bland annat i Vasaområdet, Pedersöre, Kronoby och Närpes. I Nyland placerades många i och kring Helsingfors, Borgå och Raseborgsområdet. På Åland placerades däremot mycket få permanent. När man går ned på mycket lokal nivå blir materialet snabbt ojämnt. För vissa kommuner finns mycket detaljerade bosättningskartor och jordregister, medan andra endast har lokala hembygdsböcker eller kommunarkiv. Exempelvis finns detaljerade uppgifter om exakt vilka karelska byar som placerades i specifika delar av Laukaa, Jyväskylä landskommun, Jalasjärvi, Kiuruvesi och flera kommuner i Norra Savolax. Den generella principen kan dock sägas med hög säkerhet. Finland försökte inte sprida de evakuerade helt slumpmässigt över landet. Staten försökte i möjligaste mån hålla tidigare sociala nätverk, socknar och bygemenskaper samman. Därför uppstod efter kriget många "*nya Karelen*" i olika delar av Finland, där människor från samma ursprungskommun fortsatte att leva nära varandra. Detta underlättade integrationen men bidrog också till att karelska identiteter levde kvar mycket länge.

För Sallaområdet är statistiken betydligt mindre detaljerad. De cirka 3 300 evakuerade placerades huvudsakligen i norra och centrala Lappland samt i delar av Norra Österbotten. Många slog sig ned i Kemijärvi, Kuusamo och Rovaniemiområdet, eftersom staten försökte återplacera människor i miljöer med liknande klimat och näringsstruktur. Rennäring och skogsarbete var viktiga faktorer.

För Petsamo är kunskapen något bättre därför att skoltsamernas bosättning har studerats särskilt noggrant. Den finska och finskspråkiga befolkningen från Petsamo spreds främst över norra Lappland och delar av Uleåborgs län. Skoltsamerna koncentrerades däremot medvetet till vissa byar i Enare kommun. Den viktigaste platsen blev Sevettijärvi. Därutöver placerades grupper i Nellim och Keväjärvi. Detta var en statligt organiserad lösning för att bevara skoltsamisk kultur och möjliggöra fortsatt renskötsel och fiske.

Reaktioner från lokalbefolkningen: Reaktionerna var blandade. Det fanns solidaritet, särskilt eftersom evakueringen uppfattades som ett nationellt offer efter kriget. Många evakuerade inkvarterades i privata hem, och lokala samhällen deltog i mottagandet. Men det fanns också tydliga konflikter. De som redan bodde i mottagningsområdena kunde uppleva att de förlorade jord, skog, bostadsutrymme eller social ställning. Större jordägare motsatte sig ofta expropriationerna, särskilt när ersättningen urholkades av inflation. Kulturellt fanns också friktion. Karelare kunde uppfattas som annorlunda i dialekt, religiös tillhörighet, klädsel, matvanor och social stil. Ortodoxa gränskarelare och skoltsamer var särskilt utsatta för fördomar i ett land där majoriteten var luthersk. Forskning nämner att karelska evakuerade ibland dolde dialekt och identitet för att undvika negativa reaktioner. En undersökning från 1950 visar också social distans i äktenskapsfrågor mellan lokalbefolkning och evakuerade. Samtidigt skedde integrationen relativt snabbt jämfört med många andra europeiska flyktingkriser efter andra världskriget. En viktig orsak var att de evakuerade var finska medborgare, att staten inte placerade dem i permanenta läger, och att jord, bostäder och lokala rättigheter gav dem en materiell grund. Assimilationen var dock inte kostnadsfri. Den innebar ofta förlust av lokala traditioner, ortodoxa nätverk, dialekter och skoltsamiska livsformer.